

TAMÁS ÁGNES

## *Himnusz-* és *Szózat*-paródiák a kiegyezést követő évek élclapjaiban (1867–1872)\*

Az irodalomtörténeti szakirodalomból tudjuk, hogy Arany János 1880 körül írt egy *Szózat*-paródiát, illetve ismerjük e vers előképeit is.<sup>1</sup> A kiegyezést követő években azonban az élclapok hasábjain több hasonló költemény jelent meg a *Szózatot* és ritkábban a *Himnusz*t felhasználva, átalakítva. A paródiák elsősorban az általam vizsgált ellenzéki élclapokban (a Jókai Mór által szerkesztett mérsékelt ellenzéki *Az Űstökösben* és a Mészáros Károly által vezetett függetlenségi-ellenzéki *Ludas Matyi*ban) örvendtek népszerűségnek. A szövegek szorosan kapcsolódtak a kiegyezés bírálatahoz és a kiegyezést követő első két országgyűlési képviselőválasztáshoz. A legkidolgozottabb, az eredetire leginkább emlékeztető szöveg Jókai tollából származott, de a *Ludas Matyi* kormánybírálatot tartalmazó soraiban is egyértelműen felismerhető Vörösmarty Mihály verse. A kormánypárti *Borsszem Jankó*ban szintén többször próbálkoztak hasonló strófák közlésével, de azok rövidebbek, és nem kapcsolódtak szorosan egy jól körülhatárolható témához. *Himnusz*-átíratot ezzel szemben csak a *Ludas Matyi* hasábjain találtam az elemzett évfolyamokban.

Tanulmányomban kulturális örökségünk, nemzeti öntudatunk egyik alkotórészének újrahasznosítására mutatok be nem szokványos példákat. Azt vizsgálom, milyen tartalmi elemek és szimbólumok fordulnak elő a paródiákban, hogyan használta fel a kormánypárti élclap a *Szózatot*, és miként az ellenzékiek. Melyek a visszatérő retorikai egységek, mit tartottak meg a *Szózat* és a *Himnusz* eredeti szövegéből? Meddig mehetek el a szerzők a *Szózat* és a *Himnusz* átírásakor, mi fért még bele a sajtószabadság kereteibe? A levéltári dokumentumok alapján nem tudunk arról, hogy a paródiák bármelyike sajtópert vont volna maga után, azaz a paródiák esetében az ellenzéki kirohanások ellen nem lépett fel a kormányzat, sőt saját élclapjában is előfordulhatott.

Bár az utókornak úgy tűnhet, hogy ezek az átíratok magukat a nemzeti énekeket és ezáltal a nemzeti identitás fontos elemeit csúfolják ki, a kortársak egy része azonban

---

\* A tanulmány az NKFI K 119664 számú „Államhatalom és politikai sajtó Magyarországon (1861–1875)” című projekt keretében készült. A tanulmány a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület szentendrei konferenciáján elhangzott előadás kibővített változata. Az idézeteket eredeti helyesírással közöljük, a kiemelések az eredetinek felelnek meg.

<sup>1</sup> A kritikai kiadás is megemlíti egy 1843-ban keletkezett paródiatörédedet, illetve egy 1855-ös paródiát az Arany-féle versen kívül. VÖRÖSMARTY MIHÁLY, *Összes művei, Kisebb költemények (1827–1839)*, s. a. r. HORVÁTH Károly, Bp., Akadémiai, 1960, II, 632.

minden bizonnyal nem így tekintett ezekre.<sup>2</sup> Az eltérő értelmezési keretekre és a paródia jelentésének változására hívta fel a figyelmet – és közölt az 1840-es és 1850-es évekből egy *Himnusz*- és egy *Szózat*-paródiát Tarjányi Eszter, aki megállapította, hogy a „paródia ebben az időben egyáltalán nem számított a nemzeti érzelmeket emblemaként képviselő szöveget kicsúfoló, a szerzőjét nevetségessé tevő, tekintélyromboló beszédmódnak”.<sup>3</sup> A paródia mindenekelőtt az elődvers kanonizáltságának bizonyítéka, nem pedig a szerzőt vagy művét gúnyoló vers volt.<sup>4</sup>

## I.

Korpuszunkban a legkorábbi és az eredeti költeményre leginkább hasonlító vers az 1869. évi választási kampány időszakában született.<sup>5</sup> A választások lefolyására, a korteskedésre is utal a Kakas Márton álnévvel Jókai Mór tollából megjelent *Szózat*-paródia, összegezve az ellenzék vádpontjait a választási rendszerrel és a voksolással kapcsolatban. Az opposíció azzal vádolta a kormányt, hogy az 1869. évi országgyűlési képviselőválasztásokat csalással nyerte meg a jobboldal annak érdekében, hogy a kiegészítés az 1867-ben megszavazott formájában maradjon hatályban, a mérsékelt ellenzék módosító javaslatai se képezhessék vita tárgyát.<sup>6</sup> A szöveg tehát nem a *Szózatot*

<sup>2</sup> A különböző értékeléseket magyarázhatja a paródia szó sokrétű, változó jelentése. A sajtóforrások (Pesti Napló, 6[1855], augusztus 10.) szerint az 1850-es években is akadt olyan szerző, aki úgy értelmezte a *Szózat*-paródiát, hogy az a nemzeti kánonba bekerült verset gúnyolja ki (VÖRÖSMARTY, *i. m.*, 632), és nem úgy, hogy a paródia szerzője a vers és írójának nagysága előtt tiszteleg, és azt jelzi, milyen nagymértékben, széles körben ismert mű. A fogalom átalakuló jelentéséről és hogy többféle fogalommagyarázat élt egymás mellett az 1840-es évektől, lásd: TARJÁNYI Eszter, *Arany János és a parodisztikus hagyomány*, Bp., Universitas–Editio Princeps, 2013, 40–61.

<sup>3</sup> TARJÁNYI Eszter, *Szózat- és Himnusz-paródiák a XIX. század közepén = Aranyozás. Tanulmányok Korompay H. János hatvanadik születésnapjára*, szerk. FÓRIZS Gergely, Bp., Reciti, 2009, 93.

<sup>4</sup> TARJÁNYI, *Arany János.*, *i. m.*, 90.

<sup>5</sup> Az élclapokban olvasható paródiákkal rokonítható műfaj a korszak választási kampányaiban a kortesdal. A kortesdalokat sokszor ismert nóták dallamára írták, hogy a választók könnyen megjegyezhessek. A választásokon a képviselő nevét pontosan kellett kimondani, egyébként érvénytelen volt a szavazat. Ebben mankóként szolgáltak a kortesénekek, amelyekben – a *Szózat*-paródiákhoz hasonlóan – általában (hosszú távú és/vagy aktuális) politikai kérdések álltak a középpontban. SZABÓ Dániel, *Kortesdalok (avagy a választás, mint a poéták paradicsoma) = Polgárosodás Közép-Európában, Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára*, szerk. SOMOGYI Éva, Bp., MTA Történettudományi Intézet, 1991, 229–241.

<sup>6</sup> Mind az 1869., mind pedig az 1872. évi voksolások valóban igen kiélezettek és korruptak voltak. A leggyakoribb korrupciós vádak – a versben idézettekhez hasonlóan – az etetés-ítatás, hivatali visszaélés, megvesztegetés (pénzzel vagy használati tárggyal). A választási törvény módosításáig (1874) és a választókerületek átalakításáig (1877) az ellenzék még rendelkezett matematikai eséllyel a győzelemre, a kiegészítés pedig – elsősorban a magyarlakta területeken – nem örvendett nagy népszerűségnek. Cieger András irányította rá a figyelmet, hogy a korrupt választási rendszer azonban nem új, dualizmus kori jelenség, hanem 1848 előtti örökség (CIEGER András, *Politikai korrupció a Monarchia Magyarországon, 1867–1918*, Bp., Napvilág, 2011, 35–47). A választások kapcsán a lakosság könnyű megvesztegethetősége több problémára mutat rá: (politikai) műveltség és kultúra alacsonyabb színvonala, gazdasági problémák (például: szegénység), társadalmon belüli alá-fölé rendeltségi viszonyok továbbélése.

vagy annak szerzőjét parodizálja, hanem a korszakot, a témát, a választási küzdelmet, és bizonyítja, hogy a Vörösmarty-vers 1869-re egyértelműen közkinccsé vált.<sup>7</sup> A költemény addigra már jól ismert sorait úgy használta fel Jókai, hogy az azonnal felismerhető maradjon.<sup>8</sup>

A Szózat  
lefordítva gyászmagyarra.

Jobb pártnak rendületlenül  
Légy hive gyászmagyar!  
**Bölcse**d itt, majdan **zsirod** is,  
S a „**fátyol**,” mely **takar**!

Te kívülled itt senkinek  
Nincsen számára hely,  
Alkotmány : provisorium:  
Ott élned, laknod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor  
Apáid bora folyt,  
Hol minden restoráczió  
Egy ezrest elpakolt.

Itt küzdenek a borért a hős  
Kortések hadai,  
Itt törtek össze poharat  
Tyukodnak botjai.

Ittasság! Itten hordozák  
Sáros zászlóidat,  
S elhulltanak leg**jobb**jaink  
Hosszu asztal alatt.

<sup>7</sup> A Szózat évtizedeken keresztül nagyobb hatást gyakorolt, mint a *Himnusz*. Szavalták, énekelték a szabadságharc csatáiban és az önkényuralom alatt – hiába próbálták azt tiltani (DEÁK Ágnes, „Forradalmi tartalmú költemény”, *A Szózat tiltás és tűrés határmezsgyéjén az 1850–1860-as években = Tiltva, tűrve, imádkozva, énekelve: Tanulmányok a Szózatról*, szerk. SZALISZNYÓ Lilla, Bp., Reciti, 2017, 117–141). Azt, hogy a Szózat már az 1850-es évekre nemzeti szimbólummá vált, illusztrálja Szalisznyó Lilla tanulmánya is, amelyben a szerző bemutatja, hogy Egressy Gábor életútja folyamán mikor parafrazálta a Szózatot, hogyan nyújtott számára a vers lelki támaszt (SZALISZNYÓ Lilla, *Gyakorlatok, Egressy Gábor útja és a Szózat = Tiltva, tűrve, i. m.*, 153–165). Később azonban a Szózat helyét átvette a *Himnusz*, a 20. század fordulóján már Kölcsey strófái a népszerűbbek. Ezt Lukácsy Sándor – többek között – Erkel Ferenc értékesebb zenéjével magyarozza (LUKÁCSY Sándor, *A Hymnus és a Szózat*, *Literatura*, 8[1981], 3–4. sz., 404).

<sup>8</sup> A verset Jókai – nem a humoros, hanem a politikai költemények fejezetbe – beválogatta a művei nemzeti kiadásába (JÓKAI Mór, *Összes művei, Nemzeti kiadás* 98, *Költemények I*, Bp., Révai, 1898, 189–190). A kritikai kiadás sorozatában még nem készült el a verseket tartalmazó kötet.

És anynyi Köpeny-forgatás  
S színváltozás után  
Ha senki meg nem élhet is,  
Mink élünk a hazán.

S **népek hazája**, egységes  
Osztrák birodalom,  
Husz évi hizelgés kiált  
„Tányérod hadd nyalom!”

Az nem lehet, hogy annyi toll  
Hiába annyit irt,  
Hogy stempli, accis<sup>9</sup> és trafik,  
Ne legyen approbirt.<sup>10</sup>

Az nem lehet, hogy ispán, pap,  
Gróf, főtiszt, pressbüro.  
Hiába korteskedjenek, –  
S hát a sok főbiró?

Még jöni kell, még jöni fog  
A muszka, ki után  
Vezetni egykor küldeténk,  
Vezetjük újra tán.

Vagy menni fog, ha menni kell  
A miniszterium,  
S utána jön vagy Tiszapárt,  
Vagy provisorium.

Már így is, ugy is penziót  
Nekünk adni muszáj.  
Bár kígyót békát kiabál  
Ránk sok nagy torku száj.

Légy hive rendületlenül  
A jobbnak, gyászmagyar!  
Ez osztja most a hivatalt  
S nyugdíjba ez takar.

Rajtad kívül itt senkinek  
Nincsen számára hely,  
Légy nagy számár, vagy kis számár  
Hivatalt kapnod kell.<sup>11</sup>

---

<sup>9</sup> Ném. die Accise: fogyasztási adó.

<sup>10</sup> Ném. approbieren: helyeselni, jóváhagyni.

<sup>11</sup> Az Üstökös, 12(1869), február 13., 49–50. (A választások 1869. március 9. és 13. között zajlottak.)

A vers – az eredetihez hasonlóan – keretes szerkezetet mutat: az elején és a végén a jobbpárthoz való hűséget említi a szerző, illetve a hivatalviselés – és az ehhez kapcsolódó vesztegetések – kérdését tárgyalja. Az első strófában a kormánypárthoz való lojalitás mellett Jókai utal Deák Ferencre („Bölcséd”), akit már a kortársak is a „Haza bölcsé”-nek neveztek.<sup>12</sup> A paródia első versszakában eredetileg kiemelt szavak a hasonló hangzás vagy alak miatt válnak humorossá (zsirod – sírod, fátyol – ápol, takar – eltakar). A fátyol szó nem véletlenül került idézőjelbe a Jókai-versben. Az 1861. évi országgyűlésen Deák Ferenc használta először a kifejezést, hogy a múlt szenvedéseire fátylat kell vetni, azokat el kell felejteni. Később az uralkodóhoz intézett első feliratba is bekerült ez a szókapcsolat. Ezt azonban hosszas parlamenti vita előzte meg, módosító javaslatokat is nyújtottak be a képviselők annak érdekében, hogy a fátyolborítást hagyják ki a felirat szövegéből. A képviselők egy része 1861-ben határozottan tiltakozott az ellen, hogy a múltra fátylat borítsanak, majd az 1865. évi országgyűlési felszólalásokban szintén visszaköszönt a fátyolvetés: vagy bírálták, hogy 1861-ben ezt a politikát, a felejtést fogadták el, vagy ismét emlékeztettek arra, hogy a múltat felejteni kell. Politikai jelszóvá vált Deák beszédének és a felirati javaslatnak ezen szófordulata, a kortársak jól ismerhették. Tisza Kálmán fejtette ki bírálólággal egyik beszédében 1868 decemberében, hogy a „fátyol borítás eredménye” lett a kiegyezés.<sup>13</sup> A provizórium újbóli bevezetésével nemcsak a második versszakban, hanem a későbbiekben is fenyeget, a harmadikban pedig a választási vesztegetésre és az itatásokra utal, amit – a részeg jobboldaliak leírásával – fokoz a következő szakaszokban. Vér helyett bor folyik a választások alatt, amelyek hasonlítanak a legnagyobb csatákhoz, és ekkor nem a „honért”, hanem a „borért” küzdenek a hős kortések, ami degradálja céljaikat.<sup>14</sup> A negyedik versszakban feltűnő Tyukod nem csupán ebben a paródiában került említésre: a Tarjányi által idézett 1855-ös *Szózat*-paródia is tartalmaz Jókaiéhoz hasonló sort: „Itt törték be egymás órát / Tyukodnak karjai.”<sup>15</sup> Tyukod szerepeltetése szimbolikus jellegű: 1841. december 6-án leitatott, felheccelt tyukodi (és csengeri) kisnemesek Uray Bálint királyi tanácsos vezetésével erőszakos akciókat hajtottak végre a Szatmár megyei közgyűlésen („véres közgyűlés”), és így megakadályozták a szatmári tizenkét

<sup>12</sup> Bölcsességét méltatja és a „haza atyjá”-nak nevezi például: [sz. k.], *Deák Ferencz*, Vasárnapi Ujság, 14(1867), február 24., 85–86.

<sup>13</sup> Deák beszédét lásd: 1861. év ápril 2. *Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója*, Pest, Landerer és Heckenast, 1861, I, 105. (1861. május 13.) Tisza beszédét lásd: *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*, Pest, Athenaeum, 1868, XI, 278.

<sup>14</sup> A kortárs sajtóban jól megfigyelhető jelenség, hogy a választás előtti rendezvényeket vagy magukat a szavazásokat a harcászattól kölcsönzött szófordulatokkal, erőszakra utaló, azt illusztráló szavakkal írják le a szerzők (például: *Pesti Napló*, 20[1869], március 3., 1 és március 4., 1.).

<sup>15</sup> FEKETE János, *Barombél táblabíró szózata*, Paródia (1855), idézi TARJÁNYI, *Szózat- és Hymnus-paródiák...*, i. m., 94. Az 1855-ös paródia több eleme feltűnik Jókai művében: a kortések, a választások, az etetés és itatás (bor és pálinka), illetve a hízás motívuma a Fekete-féle versben is központi elem.

pont (reformjavaslatok) elfogadását.<sup>16</sup> A szerző a haladást gátló erőkre irányítja rá a figyelmet e jelképes reformkori esemény felidézésével.

Ezt követően a kormánypárti képviselőjelölteket köpönyegforgatóknak és a birodalmi eszme híveinek titulálja, illetve az osztrák-németek talpnyalóinak. Míg a *Szózat* a magyar népet Európa tagjai közé emeli, a „nagyvilág”-hoz szól, Jókai csupán a soknemzetiségű Monarchiára utal. Ezt követően a szentenciát jelölő, Vörösmartynál idézőjelbe tett két sor helyett Jókai csak egyet emelt ki idézőjellel, ugyanott, ahol az eredeti műben található a hangsúlyos két sor: „Husz évi hizelgés kiált / »Tányérod hadd nyalom!«”. A mérsékelt ellenzéki politikus Jókai így mondott lesújtó véleményt az 1849 és 1869 között eltelt husz évről, élesen bírálja a kormányzat vezetőit, akik közül szerinte sokan az előző rendszereket is kiszolgálták. A Béccsel való szembenállás politikai tradícióit a közjogi ellenzék számára kívánta kisajátítani.

A kortesek és a választási tematika mellé a sajtó, az újságírók és a „pressbüro”, azaz a sajtóiroda is bekerült rosszlemkű, neoabszolutizmus kori elnevezésével. Az Andrássy-kormány szándékosan nem hozott létre különálló hivatalt, hanem a miniszterelnökség, illetve a belügyminisztérium égisze alatt intézték a sajtóügyeket.<sup>17</sup> Jókai szerint a választási küzdelmekben – a felsorolt vezető hivatalnokok mellett – a sajtónak és a sajtóosztálynak is jelentős szerep jutott, és felhívta a figyelmet az újságok, újságírók befolyására.

A jövő tekintetében több lehetőséget vázol Jókai: vagy ismét azok a csoportok veszik át a vezető szerepet, akik 1849-ben az orosz bejövételt és a szabadságharc leverését támogatták, vagy megbukik a kiegyezéspárti kormány, amelyet ismét provizórium vagy pedig Jókai pártja, a mérsékelt ellenzék („Tiszapárt” – többek között Tisza Kálmán vezetésével) kormányzása követ, azaz a választásokon a szavazóknak azt kell mérlegelniük, hogy az említettek közül számukra melyik lehetőség a legszimpatikusabb.

## II.

A *Ludas Matyi* két *Szózat*-átiratot is közölt 1871-ben, illetve 1872-ben, amelyek ugyancsak választásokhoz kapcsolódtak.

*Osztrák-magyarok szózata!*  
– A mamelukkok használatára. –  
pengeti a Cimbalmos.

<sup>16</sup> Pók Judit, *A szatmári tizenkét pont visszhangja Szabolcs megyében, Szabolcs-szatmár-beregi levéltári évkönyv*, 1997, 12. sz., <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/131-137.pdf> (utolsó megtekintés: 2018. augusztus 29.); FAZEKAS Csaba, *Tanulmányok és forrásközlések a 19. századi egyháztörténetből*, Miskolc, 2010, 94–95. <http://mek.oszk.hu/07900/07998/07998.pdf> (Csak elektronikus formában elérhető, utolsó megtekintés: 2018. augusztus 29.).

<sup>17</sup> A sajtóosztály felállításáról, működésének kezdeteiről lásd: RÉVÉSZ T. Mihály, *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon, 1867–1875*, Bp., Akadémiai, 1986, 78–88.

Osztráknak rendületlenül  
Légy hive nagy magyar!  
Lásd ez státus adósággal  
Egészen eltakar.  
A nagy világon e kívül  
Alig van oly jó hely:  
Hol a népet megigázni  
Nem csak lehet, de kell!

Ez a föld, melyen annyiszor  
Dicső osztrák-vér folyt!  
Ez, melyhez annyi hős nevet!  
Egy Haynau csatolt!!  
Itt küzdtek nyers ugorkáért  
Paskevics hadai;  
Itt dönték sirba a hazát  
Görgey karjai.

Osztria! itten hordozák  
Svarzgelb<sup>18</sup> zászlóidat;  
– Elhulltanak a hős fikák –  
Nagy Sarló [sic!] s Vác alatt.  
És annyi balszerencse közt –  
Oly sok vizzály után:  
Osztrák-magyar kormány uralg  
Osztrák-magyar hazán!

S cseh, lengyel, tót, szerb és oláh  
Hozzád büszkén kiált:  
Közösügyes alkotmányunk  
Adhat nektek mintát!  
Az nem lehet, hogy annyi sok  
Kortes hába beszélt...  
Hol annyi sok ökör s bival  
Hullott el a voksért. –

Nem lehet, hogy Pulszky Guszti –  
S Semmiczehi – talán  
Hiába sorvadozzanak  
Hivatalok után!  
Még jőni kell, még jőnni fog

---

<sup>18</sup> A császárt és számos birodalmi intézményt reprezentált a sárga-fekete szín. VARGA Bálint, *Egy öszsze nem álló kép mozaikjai, Az Osztrák–Magyar Monarchia dualitásának kortárs reprezentációja*, Aetas, 32(2017), 4. sz., 9.

Egy kis zsold, mely után  
Buzgó zsolozsma zengedez  
Tök Jankó ajkán.

És jönni fog, majd tavasszal –  
A nagyszerű halál,  
Hol a levert balpárt felett  
Beust, Kuhn s Andrássy áll!...  
S a sirt, melybe e párt süllyed,  
Osztrák-magyar sereg  
Veszi körül – és szemében  
öröm könnyü rezeg.

Osztrákiát osztrák-magyar!  
Mindig híven megvédd...  
S azon zászlót, mely Budáról  
Oly szépen leng feléd!  
A nagy világon e kívül  
Nincsen több oly jó hely,  
Hol a népeket zsarolni  
Nem csak lehet – de kell!<sup>19</sup>

Jókaihoz hasonlóan a Cimbalmos álnévvel szerepelő szerző is megtartotta a vers szerkezetét, az utolsó strofát az első változataként közölte.<sup>20</sup> A *Ludas Matyi* szövege a kormánypartiokról, a kiegyezést tető alá hozó politikai erőkről szól, és a lapban megszokott kiegyezéskritika motívumai is megjelennek: bírálja például az osztrák államadósság egy részének önkéntes átvállalását. Az *Üstököshöz* hasonlóan – és a *Szózat*tól eltérően – a történelmi időkből nem a régmúltat, hanem a közelmúltat, ugyancsak az utolsó húsz esztendő t idézi fel. 1849-es esemény Haynau vérengzése, majd szembeállítja Paskevics északkelet felől érkező hadseregét Árpád Verecke felől bejövő hadaival: ahol a Vörösmarty-versben Árpád és a magyarok bevonulása szerepel, az átírásban az orosz hadvezér. Ugyancsak ellenpontozza a *Szózat* tartalmát, amikor Hunyadi hőstettei helyett Cimbalmos Görgey Artúr árulását írja le. A kortársak körében populáris és jól ismert volt a Görgey-árulásmítosz, amelyet Kossuth Lajos is népszerűsített sajtóban megjelent leveleiben.<sup>21</sup> A harmadik versszakban rögzíti, hogy hiábavalók voltak a tavaszi hadjárat dicső győzelmei (Nagysalló és Vác), mert a szabadságharc értékeivel ellentétes nézeteket valló kormány vezeti az országot. De más veszély is leselkedik az országra és annak integritására: a nemzetiségi mozgalmak számára mind Ausztriában, mind pedig Magyarországon (cseh, lengyel, szlovák, szerb és ro-

<sup>19</sup> *Ludas Matyi*, 5(1871), július 30., 246.

<sup>20</sup> A *Ludas Matyi* szerzőit az irodalmi álnévlexikon segítségével nem sikerült azonosítani.

<sup>21</sup> Például: *Magyar Ujság*, 1(1867), május 26.



mán) példaként szolgálhat az osztrák–magyar kiegyezés, hasonlóként követelhetnek, területi autonómiát vagy a Monarchia föderatív átalakítását.<sup>22</sup> A *Ludas Matyi* szerzője ezzel azonban a Vörösmarty-verssel ellentétes szellemiséget képvisel: Vörösmarty egyik csoportot sem akarta kizárni a nemzeti közösségből, nem tematizálta a korszakban aktuális vitatémát, a nyelvkérdést vagy a nemzetiségi hovatartozást, ezért használta – a 18. századi hungarustudatból merítve – hangsúlyozottan a „haza” szót műve elején.<sup>23</sup> A jobboldali választási csalásokra utalva említi a szerző a korteseket és az etetést, Jókaihoz hasonlóan a hivatalviselés kérdése is felbukkan, de a *Ludas Matyi* – a sok névtelen hivatalért versengő mellett – megnevezi Pulszky Ágostot (1871-ben a füleki kerület képviselője lett),<sup>24</sup> aki később, az 1890-es években államtitkári címig jutott a hivatali ranglétrán. Ugyancsak *Az Űstököshöz* hasonlóan feltűnik a sajtó motívuma is, de speciális kontextusban: a *Borsszem Jankó* ad hálát a kormánytól kapott szubvencióért. A „Tök Jankó” ugyanis a *Borsszem Jankó* című kormánypárti élclap gúnyneveinek egyike volt. A lapot és szerkesztőjét, Ágai Adolfot rendszeresen vádolták azzal az ellenzéki sajtóban, hogy újságja a kormánytól segílyt kap. Állításuk a kezdetek tekintetében megállja a helyét. A *Borsszem Jankó* indulásakor, 1868-ban és 1869-ben az élclap kiadója, Deutsch Mór bélyeghitelben részesült, azaz kapott kedvezményt a kormányzattól.<sup>25</sup> Az Ágai Adolf és Kandó Kálmán minisztertanácsos között létrejött szerződésből tudjuk, hogy ha az előfizetési díjak nem fedezték a *Borsszem Jankó* szerkesztési költségeit, azokat Kandó előlegként bocsájtotta Ágai rendelkezésére.<sup>26</sup>

A jövő tekintetében a soron következő választást (1872. június 12. – július 9.) hozza szóba a szerző, és a balpárt bukását jósolja, amelynek örülni fog a közös hadsereg (amely ellen az oppozíció rendre tiltakozott, és követelte önálló magyar hadsereg felállítását), illetve néhány vezető politikus: Ferdinand von Beust közös külügyminiszter, Andrássy Gyula magyar miniszterelnök és Franz Kuhn von Kuhnenfeld közös hadügyminiszter. A vers végén – elejéhez hasonlóan – a szerző zsarnoki rendszernek nevezi nemcsak a kiegyezés előtti, hanem az azt követő éveket is.

<sup>22</sup> A vers keletkezésének idejében a föderatív átalakítás aktuális vitatéma volt. 1871. február 7-től október 30-ig Karl Sigmund von Hohenwart ausztriai miniszterelnök tárgyalásokat folytatott mind Galícia, mind pedig a cseh korona országainak és Ausztria államjogi kapcsolatának átalakításáról. Kísérletei – többek között a magyar miniszterelnök, Andrássy Gyula ellenállása következtében – megbuktak.

<sup>23</sup> SZILÁGYI Márton, *Vörösmarty Szózata és a korabeli politikai diskurzus = Tiltva, tűrve, i. m., 24.*

<sup>24</sup> SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Bp., Hornyánszky, 1906, XI, 218.

<sup>25</sup> Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) Miniszterelnökség Központilag iktatott és irattározott iratok K26 1873:709. Kimutatás a hírlapok számára 1868–1869-ben engedélyezett bélyeghitelről, Pest, 1872. augusztus 16.

<sup>26</sup> A szerződésből kitűnik, hogy Ágai 1868 márciusáig vett fel előleget. Ez a dokumentum is megerősíti, hogy a *Borsszem Jankó* kapott lap- és bélyeghitelt. MNL OL P 4. (Andrássy család) 592. tétel, p. 183–185. 12. nagydoboz. Szerződés Kandó Kálmán és Ágai Adolf között, Buda, 1868. május 21. Köszönöm Cieger Andrásnak, hogy a forrást rendelkezésemre bocsájtotta.

### III.

A már konkrétan az 1872. évi választásokhoz kapcsolódó paródia – a lokális utalások miatt – az utókor kutatója számára a legnehezebben értelmezhető szöveg. Stílusát tekintve más nívót képvisel, mint Jókai verse: szóhasználata egyszerűbb, a verbális agresszió jellemzi, több német szót szőtt a szövegbe kiejtés szerinti, magyar helyesírással – osztrák-német ellenes éllel.

#### *Cupák-hymnusz.*

Nyőszörgi egy elázott nagy-kőrösi pecsovics 1872. aug. 5-én csordahajtáskor,  
Tanárki Gida államtitkár követjelölt szörnyü buxisztija után.

**Hasadnak** rendületlenül  
Lény hive oh rongy Buz!  
Míg egy loyális, derék sintér  
A gyöpre ki nem huz!

E **szemétdomb**, az a mely oly sok  
Csent roszprádlit takar,  
Miket **Balogné** pajkos tyukja  
Lassankint kikapar!..

**Bogár Jakabnak** polcán kívül  
Nincsen számodra hely!  
**Szent Rádaira** esküszöm, hogy  
Ottan virulnod kell!

Itt zörögtek **Torma** és **Dajka**!  
Mint két repedt kolomp,  
S vickádozott Dadara Halász!  
Miként egy félbolond!

Itt szaladgált forrázott ekként  
**Kupler** Sándor, az oktondi..  
S óbégatott ugy éjféli körül  
Politikai görcsben Gondi.

Itt küzdtenek komisz lénungért  
Csirkefogóknak hadai,  
S történek össze sok eszczájgot  
Tántorgó lumpok karjai.

Baromvásár! itten cipelték  
Zászlóid a csacsik,  
És ordított **Bendő Irházi**  
Hogy elhangzott Vacsig!

Az nem lehet, hogy annyi csap  
Hiába onta vért...  
S keservben annyi bürgersziv  
Szakadt meg a hasért!

Az nem lehet, hogy annyi mócsing,  
Szivarvég, bagó, drukk,  
A balsorstól azt kapja, oh jaj:  
Gé! czum Tájfel czurukk!

Az nem lehet, hogy **Butykos Julis**  
Ririszálása menjen füstbe...  
És hogy **Toportyán Elekünket**  
A laposguta tmegüsse [sic!]?

Az nem lehet, hogy **Ludas Matyi**  
Ki minket oly pogányul gyötrött,  
Jövőre is levágjon, miként  
Tagló a cimeres ökröt!

Még jönni fog követválasztás,  
És vele hűhó három évre...  
S mi a bolondját ismét járjuk  
Valami gyezsöpögyes névre!

S akkor nyerünk is, nemcsak nyelünk,  
**Tanárki** oh, hegyezd a füled:  
Ki dupla budban konfundárod,  
Most merre van: hozzád! tüled!

Potyák hazája, Nemcsik lebuja!  
Hozzád bátran bőgünk,  
Ha gázsi és konc auz iszt, ugy  
A csávába masiroz bőrünk!

..Vagy jönni fog, ha jönni kell..  
A nagy disznó halál;  
S mit keres minden hü pecsovics:  
Szamárfület talál.

S a pocsolját, a hol elsülyed  
Veszik körül kutyák...  
S elbucsuztatják pincsi nyelven:  
**Itt nyugszik a cupák!**<sup>27</sup>

A későbbi keletkezésű paródia már nem keretes szerkezetű, sőt nem következetes a *Szózat* versszakainak követésében sem: találunk hiányzó strófákat, amelyeket a szerző nem alakított át, de olyat is, amelyet többször ismétel. A szöveg helyi szereplőkhöz kötött, helyi képviselőket lejárató vers, amely kevesebb általános érvényű kiegyezés-kritikát tartalmaz, inkább a választások illusztrálása: az etetés, az itatás, a fegyveres csörték, a rendbontások, a vesztegetés jellemezte voksolást állítja előtérbe. A szerző a szöveg keletkezésének dátumául a kormánypárti jelölt, Tanárky Gedeon augusztus 5-i választási összejövételének napját jelölte meg. Tanárky nagykőrösi főjegyző volt, a város országgyűlési képviselője 1848-ban, 1861-ben, azonban – az 1865. évhez hasonlóan – 1872-ben sem ő jutott be innen a parlamentbe.<sup>28</sup> A verset indító „hasadnak rendületlenül” szófordulat nemcsak ebben az átírásban jelent meg: felbukkant később az Arany-féle változatban is (az 1880 körüli években), ugyanakkor az evés-ivás motívuma a Tarjányi Eszter által bemutatott szövegnek is központi eleme, és mint láttuk, az általunk idézett Jókai-féle paródiának is. A „hasadnak” és a „hazádnak” szavak hasonló csengése motiválhatta a szerzőket, hogy ezt az eszközt alkalmazzák.<sup>29</sup> A nyolcadik versszakban ismét előkerül a „has” egy olyan ponton, ahol az eredeti szövegben – bár nem a haza – a hon szó szerepel („Szakadt meg a hasért!”). A hazához való hűséget felváltja az egyéni érdekek előtérbe helyezése, az egyéni szükségletek kielégítése mint motiváció. Ilyen környezetben nem nehéz a szerző üzenete szerint megvesztegetni valakit, szavazatát etetéssel-itatással befolyásolni.

Tanárkyt – kudarca után – Bogár Jakab trófeái közé számúzi a szerző. Bogár Jakab Bogár Imre, a hírhedt betyárbandavezér öccse; a környékben születtek, és az Alföldön betyárkodtak. Az alföldi betyárokat az 1860-as években Ráday Gedeon királyi biztos számolta fel, így került Ráday neve a strófa utolsó sorába.<sup>30</sup>

<sup>27</sup> Bal de Bal, *Ludas Matyi*, 6(1872), augusztus 25., 273–274. A *Ludas Matyi* korábbi, augusztus 11-i számában (260.) megjelent egy karikatúra, amelyen a nagykőrösi választás előtti nap illusztrációját láthatjuk. A Deák-párt hívei (a versben is szereplő Torma, illetve Kovásznai Zsiga került név szerint említésre) ekkor még boldogan táncolnak. A karikatúra szerzője a jobboldal választási vereségén gúnyolódott ezzel. A torzrajz címe *A haspárt tánca*, azaz feltűnik a jobboldal pártelnevezésében a paródiában is olvasható „has” szó, mint ahogy egy másik átírásban (Kölcsey Ferenc: *Emléklapra*) is e két főnév cserélt helyet: „a hasa minden előtt”. *Ludas Matyi*, 6(1872), szeptember 8., 296.

<sup>28</sup> RUSZOLY József, *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon, 1861–1868*, Szeged, JATE, Állam és Jogtudomány Kar, 1999 (Acta Jur. et Pol. Szeged), 234–237.

<sup>29</sup> Az evés-ivás tematikája beleillik az antik tradíciókkal rendelkező paródiagyományba. TARJÁNYI, *Arany János...*, i. m., 90.

<sup>30</sup> HÉJJAS Pál, *A Bogár betyárbanda története*, Bp., Pest Megyei Levéltár, 1990 (Pest Megyei Levéltári Füzetek, 19), 19.

A sajtó általános említése helyett a *Ludas Matyi* saját szerepére, missziójára utal: a jobboldali politikusok lejáratása, személyeskedő hangnemben, sértő, durva módon, amelyet ígéretéhez híven be is tartott.

#### IV.

Választásokhoz nem kapcsolódóan, de a kiegyezést bírálva már 1870-ben is publikáltak *Szózat*-paródiát a *Ludas Matyi* hasábjain:

*Közösügyi szózat.*

„Közösügyes alkotmánynak” –  
Légy hive óh magyar!  
Mely téged a „kétfejű sas”  
Szárnya alá takar.  
Mindörökké dicsőítsed  
Azt a híres pártot:  
Mely számodra – Bécs kegyeért  
Ily alkotmányt gyártott.

Ez alkotmány úgy tele van  
Drágalátos jókkal:  
Mint hemzseg a tulérett sajt  
Emésztő pondrókkal.  
Akeziz – finansz – stempli – kvóta,  
És delegatió,  
Mind feltalálható benne  
Rakással – e „sok jó”

Ez alkotmány adott neked  
Osztrák magyar nevet,  
A világ, - mely eddig „bámult,”  
Ezentul csak „nevet,”  
Neveti: hogy a régi hős  
Tuhutum! Bendeguz!  
Mai sarjadéka mint lett  
„Ily hitvány gézengúz.”

„Független nemzeti léted,” –  
Csalódásod álma,  
Mivel „pénz és hadügy” nélkül  
Egy nemzet se áll ma.  
Véred, pénzed pedig folyvást  
Szivja Ausztria.

Ekkép te nem lehetsz nemzet,  
„Csak nemzet pária.”

Országod úgy szerepel, mint  
„Lajtán inneni rész,”  
Igy hát annak még neve is  
Örökre elenyész,  
A világ ámul, s azt hiszi,  
Hogy tán mint Ninivé:  
„Magyarország is elsülyedt” –  
És úgy lőn semmivé.

Közösügyes alkotmánynak  
Légy hát hive magyar!  
Mely téged a kétféjű sas  
Szárnya alá takar;  
Mindörökké dicsőítsed  
Azt a hires pártot:  
Mely számodra Bécs kegyeért  
Ily alkotmányt gyártott.”<sup>31</sup>

Ez a paródia ugyan keretes szerkezetű, de két versszakkal rövidebb, mint a Vörösmarty-féle szöveg, az azonos elemek száma is csekély, mégis emlékeztet a *Szózatra*. Kezdő soraiban utasításként jelöli meg, hogy a kormánypártot, a kiegyezést létrehozó erőket dicsőíteni kell, majd felsorolja azokat az elemeket a kiegyezésből, amelyeket hevesen bíráltak a *Ludas Matyi* – és más ellenzéki orgánusok – hasábjain: kvóta és delegációk, valamint a közös pénz- és hadügy. Az első versszakban felbukkan a Habsburg-címerállat, a kétféjű sas, amelyhez negatív asszociációkat (a szabadságharc leverése, abszolutizmus) társíthattak a kortársak. Később szembeállítja a szerző a dicső múltat, a magyar függetlenséget a jelennel. Megállapítja, hogy a világ nem könnyezi, hanem kineveti a magyarságot, mivel a honfoglalók utódai feladták a függetlenségüket. A jövőre vonatkozó jóslata nem reményt adó, mint Vörösmartynál, hanem valóban nemzethalált vagy asszimilációt vetít előre történelmi-bibliai párhuzammal: Ninivét, az Újasszír Birodalom fővárosát Kr. e. 612-ben porig rombolták a győztes seregek; a történet a Bibliában is megjelent: Jónás megfenyegette a niniveieket a város elpusztításával, ha nem térnek meg. Ők ezt megtették, de csak rövid ideig követte életmódjuk az új hit előírásait, így bekövetkezett a pusztulás.<sup>32</sup> A vizionált végért, sugallta a vers, Magyarországon a kormánypárt a felelős, amely elfogadta a kiegyezés feltételeit.

<sup>31</sup> Papírrágó, *Ludas Matyi*, 4(1870), május 29., 168–170.

<sup>32</sup> Náh 1:12–14.

## V.

Rövidebb *Szózat*-átiratok megjelentek a kormánypárti *Borsszem Jankó*ban is, és ez már önmagában figyelemre méltó: a kormánypárti lapban napvilágot láthatott az egyik nemzeti, szimbolikus jelentéssel felruházott vers paródiája. Az első ilyen versrészlet aktuális eseményhez, a nyomdai szedők elhúzódoó sztrájkjához kapcsolódott 1870 elején:

*Strike alatt.*

A strikenak rendületlenül  
Légy hive óh szedő!  
Húsz krajczáron alul ezer  
Betűt ki nem szed ő!<sup>33</sup>

Más típusú szöveg, mivel nem a *Szózat*ot költötte át a szerző, hanem a négy versszak utolsó négy sora a *Szózat* egy-egy sorát ismételi meg (egy kivételtől – „Ez bölcsőd, majdan sirod is” – eltekintve teljesen azonosan):

*Megyei glossa  
az országos szózathoz.*

Ha honfi vagy s nemes  
S nem országos sehonnai,  
Ne bántsanak soha  
Az **ország** apró gondjai.  
**Megyédé** légy csupán  
Hol a sas ősi fészken ül,  
S megyédből opponálj  
**Hazádnak rendületlenül.**

Ezért gyült össze a nemes  
Insurgens bal sereg;  
A Kálmusok kalmukjai  
Erre esküdtenek;  
E párt kezében biztos csak  
Az ötvenkét jogar;  
Ez tart fenn ötvenkét hazát:  
**Légy hive, óh magyar!**

---

<sup>33</sup> Borsszem Jankó, 3(1870), február 20., 86. A szedők sztrájkjáról – akik új árszabályt követeltek – már február elején értesülhetünk a politikai napilapokból (Budapesti Közlöny, 4[1870], február 8., 1.). A sztrájk következtében a lapok például kevesebb oldalon jelentek meg. A munkabeszüntetés olyan nagyszabású volt, hogy a bécsi szedőknek is mintául szolgált. Az ő sztrájkjukról február 23-án olvashatunk a *Budapesti Közlöny* hasábjain (28). Rövid képaláírásként a *Képek magyar remekírókhoz* című rovatban már 1869-ben is megjelent a *Szózat*. Borsszem Jankó, 2(1869), február 7., 58.

Itt lelsz te hirnevet,  
Nagy férfinak itt szűl anyád –  
Itt ülteték neked  
Az ősök az uborkafát.  
Itt kapsz te hivatalt  
Ellátni bár nem bírod is –  
Künn éhen halsz, fiam:  
**Ez bölcsőd, majdan sirod is.**

Hazád szolgálja bár, hazád  
Ura csak itt lehetsz,  
Tanácsban, mely rólad ítél  
Döntő részt itt vehetsz;  
Ha botlásért utánad nyúl  
Egy bosszuálló kar:  
Itt lelsz kezét, rokon kezét,  
**Mely ápol s eltakar.**<sup>34</sup>

Az írás a megyei politizálást gúnyolja – illeszkedve a korszak magyarországi közigazgatása kapcsán felmerülő éles politikai konfliktushoz, amelyben a megyerendszer és a megyei autonómia és a centralizáció hívei csaptak össze. Név szerint Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán balközép vezető politikusokat („Kálmusok”) említi a vers szerzője, akiknek szerinte a megyei politizálás, az ellenzékiesség fontosabb, mint az országos ügyek és a haladás, a hazát szembeállítja a megyével, és ezzel a megye intézményének a nemesi nemzeti hagyományrendszerben élvezett szakralitását igyekezett jelentéktelenebbé tenni.

Ugyancsak más típusú paródiarészlet, mivel nem a *Szózat* első strófáját alakította át, a *Borsszem Jankó* következő írása:

Még jőni fog, mert jőni kell  
A Bachkor, mely után  
Buzgó imádság epedez  
Jó Lázár ajkán.<sup>35</sup>

Lázár Ádám a Függetlenségi Párt marosvásárhelyi képviselője volt, aki rendszeres és hosszú interpellációiról volt nevezetes, illetve rendelkezési állományú hivatalnok lehetett a kiegyezés előtti időkben, ezért vádolja azzal a *Borsszem Jankó*, hogy visszaírja a Bach-korszakot.<sup>36</sup>

<sup>34</sup> Borsszem Jankó, 2(1869), június 20., 244.

<sup>35</sup> Borsszem Jankó, 5(1872), március 17., 4.

<sup>36</sup> PÁL Judit, *Polgárok vagy politikusok? Az erdélyi városok országgyűlési képviselői a kiegyezés után = A város és társadalma.* szerk. H. NÉMETH István, SZÍVÓS Erika, TÓTH Árpád, Bp., Hajnal István Kör –



A *Szózat*-paródiákban közös, hogy mindegyik átirat elején, ahol szerepelt az első versszak átköltve (azaz az, hogy minek kell „rendületlenül” hívének lenni), megjelöli a szerző a paródia témáját, megmutatja, mi ellen irányul annak éle: Jókainál a „Jobb párt-nak” (és a vers a kormánypártot, valamint a választási csalásokat bírálja), a *Ludas Matyi* 1871-es szövege szerint az „Osztráknak” (azaz a Monarchia létrejöttét, az „osztrákok” iránti lojalitást, a kiegyezést létrehozókat kritizálja); az egy évvel későbbi írásban pedig a „has”-nak kell híve lenni (azaz az etetés, itatás, megvesztegetés és a követválasztás áll a középpontban). A kiegyezéskritikát tartalmazó 1870-es versben a „közösügyes alkotmány-nak”, míg a *Borsszem Jankó* szerint ugyanekkor a nyomdászok sztrájkjára utalva a „strikenak”. A *Szózat* emelkedett tartalma éles ellentétben áll az ellenzéki vicclapokban olvasható gúnyos paródiákéval, és a kiegyezés megkötését a szélbal szinte hazaárulásnak tekintette, amelyet szembe lehetett állítani a *Szózat*-ban megfogalmazott hazaszeretettel.

## VI.

A *Szózat*-paródiánál kevésbé volt jellemző a *Himnusz* szövegének átirása, az elemzett korpuszban csak egy ilyen verset találtunk:

### *Himnus.*

(Az országgyűlési „jobb-oldal” zongoráján eljátsza ama becsületes nagy-körösi csizmadia-mester, ki a „Magyar ujság”-ot megakarta égetni.)

Áld meg isten! tartsd meg isten!  
A nagy nevű hazafit,  
A ki minket a hinárba  
Becsülettel belevitt.

Adj erőt dicső pártjának!  
Közös ügyben eljárni,  
S megszavazni mindent – mindent...  
Legyen az bár akármi.

Kösd be szemét, dugd be fülét!  
Hogy ne lássa, ne hallja  
A „bal-oldalt”, mely a nemzet,  
Politikáját vallja.

Tartsd fenn a miniszterium  
Láthatatlan hatalmát,  
Hogy Erdélyben a zsandár még  
Továbbra is uralják

---

Társadalomtörténeti Egyesület, 2011, 357. Ezúton köszönöm Pál Juditnak a Lázár Ádámról vonatkozó információkat.

És hogy Fiume környékén  
Legyen úgy mint régen volt;  
Verjék hátához a népnek  
A nemzeti lobogót.

Végezetre – adj a népnek  
Sokkal nagyobb türelmet!  
Hogy ne lesse oly sovárogyva  
Azt a csupasz verebet: –

Melyet a jó Feri bácsi!  
Bölcs eszével kicserélt,  
Az általa hatvanegyben  
Emlegetett tűzokért.”<sup>37</sup>

Az átirat kevés hasonlóságot mutat Kölcsey versével, rövidebb annál, első sora sem pontos, csupán parafrázis, imajellegét mégis megőrizte, ennél fogva a kortárs olvasó Kölcsey *Himnuszára* asszociálhatott. A gúnyos ima első versszaka Deák Ferencért szól, majd a kormánypártért, amelyet azzal vádol – nem csak ez a lap és nem csupán ebben a szövegben –, hogy a parlamentben „szavazógép” csupán, azaz bármire rábólint, amit Deák és köre javasol. Utal arra is, hogy erős kampányt folytat – például az ellenzéki sajtó lejáratásával – az oppozíció ellen, majd két visszás, rendezetlen ügyet hánytorgat fel: Erdélyben és Horvátországban nem oszlatták fel a csendőrséget, amely a közös hadsereg része maradt,<sup>38</sup> illetve Fiume államjogi státusa megoldatlan maradt. A *Himnuszban* is szerepelnek földrajzi helyek, de azokat nem negatív, hanem pozitív értékekkel ruházta fel Kölcsey. A verset a szerző Deák említésével zárja: felelősségre vonja azért, mert – véleménye szerint – Deák feladta 1861-es (1848-as) elveit akkor, amikor megkötötte a kiegyezést Magyarország Ferenc Józseffel.

A *Himnusz* születésekor sem kötődött olyan szorosan politikai tartalmakhoz, mint a *Szózat*, amely keletkezésétől kezdve politikai üzenetet hordozott, ami magyarázhatja, miért készült kevesebb *Himnusz*-paródia.

Összességként megállapíthatjuk, hogy a *Szózat* népszerűségét, kanonizáltságát jól mutatják az 1850–1870-es években született paródiák. A paródia definíciójából következik, hogy humoros-gúnyos tartalomra és hasonló formára számít az olvasó, mint amilyen az eddigre már nemzeti szimbólummá vált Vörösmarty-vers, és e tekintetben több esetben nem csalatkozik. Annak ellenére azonban, hogy egy humoros műfaj néhány darabját mutattuk be, fel kell hívnunk a figyelmet a komoly kritikára is, amelyet ezek a versek megfogalmaztak a politikai fejleményekkel, a közélettel kapcsolatban és

<sup>37</sup> Szittyá, Ludas Matyi, 1(1867), július 7., 111.

<sup>38</sup> A csendőrség szolgálati nyelve a német maradt. Az ellenzék kifogásolta, hogy nem tartozik a magyar kormány felügyelete alá az erdélyi csendőrség. CSAPÓ Csaba, *A magyar királyi csendőrség története, 1881–1914*, Pécs, Pro Pannonia, 1999, 13–16.

a jövőt illetően – szemben a *Szózat* reformkori pozitív jövőképével. A bírálókat egy része természetes következménye annak, hogy ellenzéki élclapokban olvashattuk a szöveget, a választási rendszert, a hivatalnokok visszaéléseit ostromozó megjegyzések azonban nem feltétlenül az ellenzéki attitűdből következnek. A paródiák – a legnehezebb időkben is lelki támaszul szolgáló *Szózattal* szemben – nem reménytelen jövő képét festik le: választási csalások, a balpárt bukása, újabb provizórium, nemzethalál.

Kutatásaim jelenlegi állása szerint a későbbi évfolyamokban már nem jelent meg sem *Himnusz*-, sem pedig *Szózat*-paródia ezen élclapok hasábjain. Tarjányi szerint – mivel a paródiát csak az érthette meg, aki a nemzeti nyelvet, irodalmat jól ismeri – az 1850-es években a nemzeti összetartozás érzést is erősíthették a nemzeti énekek paródiái.<sup>39</sup> A kiegyezést követő funkciójuk az ellenzéki propagandában inkább az volt, hogy a Deák-pártot, mondván, idegen érdekeket szolgáló politikai erő, leválasszák a nemzeti hagyományrendszerrel. A nemzeti összetartozás kifejezésének más síkra terelődése, nyíltabbá válása (például: milleniumi ünnepek és az azokra való éveken át tartó készülődés) is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a későbbi évfolyamokban nem jellemzők a *Szózat*- vagy *Himnusz*-paródiák. Magyarózatul szolgálhat továbbá az is, hogy a *Himnusz* átvette az első helyet a nemzeti énekek között,<sup>40</sup> és annak parodizálása már nem volt „illendő”. A paródia iránti érzékenység a századforduló táján egyébként már megváltozni látszik. Teret hódíthatott a műfaj azon értelmezése, amely szerint az a költő vagy a költemény gúnyolása céljával születik. Erről tanúskodik Jászai Mari 1907. május 30-i naplójegyzése: „Mi ez? Már a *Szózat*ot is ki lehet gúnyolni? Ma a Pesti Naplóban olvastam rá egy rossz viccet. A cukrot törő szolgálóról, kinek kezei közt a cukor: »megfogyva bár, de törve nem!«.”<sup>41</sup> Ennek ellenére az ismert sorok felhasználása humoreszközként a későbbiekben is fel-felbukkant, amire példaként szolgálhat a Vörös Boldizsár által idézett vicc a Tanácsköztársaság alatt: Vörösmarty szobrából lehet a legkönnyebben Kun Béláét előállítani, mert – a fej lecserélésén kívül – a talapzat szövegében csupán egy betűt kell megváltoztatni: „»Hazádnak rendületlenül« helyett »Hazudnak rendületlenül.«”<sup>42</sup>

<sup>39</sup> TARJÁNYI, *Arany János...*, i. m., 55.

<sup>40</sup> Ezt támasztja alá, hogy egy ellenzéki képviselő, Rátkay László 1903-ban arra terjesztett be javaslatot, hogy a *Himnusz* – és ne a *Szózat*ot – deklarálják mint nemzeti éneket, erre azonban csak 1989-ben került sor. HALÁSZ Iván, SCHWEITZER Gábor, *Szimbólika és közjog. Az állami és nemzeti jelképek helye a magyar alkotmányos rendszerben*, Pozsony, Kalligram, 2010, 47.

<sup>41</sup> JÁSZAI Mari, *Emlékirat és napló*, Bp., Szépművészet, 2016, 150. Ezúton köszönöm az adatot Szalisznyó Lillának.

<sup>42</sup> VÖRÖS Boldizsár, „Az állatkert lakói is összegyűltek, hogy érdekeik képviseletére bizalmat válasszanak”, *A Magyarországi Tanácsköztársaság emléke a diktatúra bukása után közzétett viccekben*, Aetas, 21(2006), 2–3. sz., 191.